

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
НІЖИНЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИКОЛИ ГОГОЛЯ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ДОСЛІДНИКІВ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

16 травня 2018 р.

Київ

Всеукраїнська науково-практична конференція
проводилася відповідно до плану роботи Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України

*Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 8 від 23 квітня 2018 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор —
голова ред.кол.;

Н. П. Дічек, доктор педагогічних наук, професор —
заст. голови ред.кол.;

Н. М. Гупан, доктор педагогічних наук, професор;

Ю. В. Мальований, кандидат педагогічних наук, професор;

Г. О. Васьківська, доктор педагогічних наук, професор;

А. А. Загородня, кандидат педагогічних наук, доцент;

К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор

Диференціація у шкільній освіті: історичний досвід і сучасні технології: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2018 р., м. Київ. — К.: Інститут педагогіки, 2018. — 224 с.

Збірник містить матеріали виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвячені історичній ретроспективі запровадження диференційованого підходу до навчання школярів та сучасним технологіям реалізації цього підходу в освіті України.

Матеріали подано в авторській редакції, за достовірність фактів, цитат, посилань на літературні джерела та вживання власних імен відповідають автори публікацій.

Основні напрями роботи конференції:

- Освітня політика незалежної України у галузі диференціації й індивідуалізації навчання школярів;
- Шляхи та інноваційні технології втілення диференційованого підходу до учнів в українській шкільній освіті (останнє десятиліття);
- Напрями розвитку теоретичних ідей пов'язаних з реалізацією диференційованого підходу до навчального процесу у загальноосвітній школі;
- Закономірності й суперечності реалізації різних форм диференційованого підходу до організації навчання школярів (1991–2017 рр.)

морально-етичних правил під час навчання. Наслідки проявів випадків академічної нечесності повинні бути прописані в офіційному документі «Кодекс поведінки школи». Вчителі, помітивши зловживання учнями, повинні пояснити зміст документу як дітям, так і батькам. Учителю повинен доводити до відома керівництво школи, якщо у нього виникло занепокоєння стосовно академічно нечесних дій учнів. Учень має право спростувати звинувачення у прояві академічно нечесних випадків. Учням початкової школи вчителі пояснюватимуть основи академічної чесності, учні середньої та старшої школи повинні будуть підписати двосторонній Договір академічної чесності. Формами академічної нечесності є плагіат, копіювання, змова, обман, хабарництво. Дотримання правил академічної чесності під час навчального процесу вчителями, дітьми та їх батьками гарантує формування цілісної особистості учнів загальноосвітніх шкіл.

Література

1. Чепига М. П., Гунчак В. М. Кодекс честі викладача як перешкода академічній нечесності і поблажливості / М. П. Чепига, В. М. Гунчак // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького. — 2011. — Том 13. — № 3. — с. 16.
2. Єфімова Г. З. Аналіз основних стратегій боротьби з проявами недоброчесності в науці та освіті / Г. З. Єфімова // Сучасні дослідження соціальних проблем (електронний науковий вісник). — № 2. — 2013. Режим доступу: www.sisp.nkras.ru
3. Brown, A. (1997) «Transforming schools into communities of thinking and learning about serious matters», *American Psychologist*, 52:399–413.
4. Baird, J.R. and Northfield, J.R. (eds) (1992) *Learning from the PEEL Experience*, Melbourne: Monash University Press.
5. Gardner, H. (1991) *The Unschooled Mind: How Children Think and How Schools Should Teach*, New York: Basic Books.
6. Halpern, D. (1998) 'Teaching critical thinking for transfer across domains', *American Psychologist*, 53:449–55.
7. Katz, L. (1999) Another Look at What Young Children should be Learning, *ERIC Digest*, University of Illinois; ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education.
8. Kegan, R. (1994) *In Over Our Heads: The Mental Demands of Modern Life*, Cambridge MA: Harvard University Press.

Тернопільська Валентина Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Спрямованість освітньої політики в Україні на формування повноформатного суб'єкта європейського процесу, людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, актуалізує проблему виховання загальноєвропейських цінностей підрастаючого покоління, розвиток у нього потреби й умінь їх реалізувати в європейському і світовому життєвому просторі.

Обґрунтування феномену цінностей здійснено у працях В. Віндельбанда, М. Гартмана, А. Здравомислова, Р. Лотце, З. Карпенко, М. Рокича, М. Тофтула, В. Тугаринова та ін.

Цінності визначають переконання індивіда та мотивацію його вчинків. Ціннісні характеристики людини акумулюються в її неповторній індивідуальності, самовизначенні, самовираженні, самоствердженні. Стрижневим для вироблення ціннісних засад ЄС стало прийняття «Хартії фундаментальних прав ЄС» за якою права та свободи громадян поставили як цінності всіх країн-членів Євросоюзу [1, с. 9]. До загальноєвропейських цінностей у цьому документі віднесено гідність, відповідальність, рівність, свободу права громадян, демократію, верховенство права, права меншин. В основі європейських цінностей лежить оптимістична концепція людини, яка передбачає, що кожен індивід є гідним свободи та здатний на моральну поведінку у взаєминах з іншим індивідом [1, с. 23]. Освіті в сучасному європейському суспільстві надається головна роль у вихованні загальноєвропейських цінностей.

Нині виховний процес у Новій українській школі [2] є невід'ємною складовою всього освітнього процесу і орієнтується на цінності: морально-етичні (гідність, чесність, спрямованість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей); соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону,

солідарність, відповідальність). Усе життя Нової української школи організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей.

Зауважимо, що гідність є базовою цінністю, що відображає уяву про цінність будь-якої людини як моральної особистості. Вона лежить в основі для здійснення всіх прав людини, визнання рівності, беззаперечної цінності та унікальності кожної людини у моральному сенсі. Кожна людина в змозі свідомо обирати моральну поведінку сама, а не сліпо слідувати нав'язаним кодексам держави.

Водночас гідність виявляється в усвідомленні людиною своєї самоцінності, ставленні до інших людей. Так, М. Тофтул характеризує гідність як ціннісне ставлення особистості до себе та інших людей крізь призму совісті, честі, відповідальності, толерантності [6]. Гідність особистості акумулюється у таких рисах як-от: вимогливість до себе, сумлінність, відповідальність, самоконтроль, самоповага, толерантність.

Сформованість відповідальності як загальноєвропейські цінності є головним критерієм оцінки рівня зрілості особистості. З огляду на це відповідальність розглядаємо як одну з генералізуючих якостей, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності, емоційного ставлення до обов'язку [4]. Відповідальність також є моральною рисою людини, метою виховання, якістю, що концентрує в собі усвідомлений особистістю обов'язку. Відповідальність концентрує в собі таку загальноєвропейську цінність — як свобода. За умови свободи людина може поводитись відповідно до власної відповідальності й волі. Свобода означає невтручання інших людей у сферу самовизначення, самовираження особистості. Разом з тим ідеалом має бути не свобода самовираження ціною втрати моральних орієнтирів життя, а, насамперед, свобода в свій спосіб бути людиною. За Ч. Тейлором, бути людиною означає саме бути моральною, тобто враховувати в своїх вчинках інтереси та цінності інших людей і поважати їх гідність [3]. Ця базова європейська цінність означає повагу до кожного індивіда, визнання в ньому особистості.

Відмова від дискримінації за будь-якими ознаками і надання шансів кожному реалізувати себе, згідно власного бачення і бажання характеризує такі загальноєвропейські цінності — рівність і толерантність. Вони означають повагу до «чужих і близьких», прийняття і розуміння різноманітних культур у сучасному поліетнічному просторі.

Виховання толерантності потребує включення у виховний процес умов, адекватних віковим та індивідуальним особливостям особистості, що виражається насамперед в готовності педагога до безоцінного його прийняття, яке ґрунтується на довірі, емпатії, відкритості у взаєминах з нею [5]. Крім того, взаємини у колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування. Особливу увагу слід приділити практиці гуманних взаємин школярів, наполегливій щоденній роботі, спрямованій на перехід «зна-них» мотивів (орієнтація не на те, що добре, а що погано) у мотиви, які діють насправді (повсякденне керування у своїй діяльності засвоєними нормами взаємодії, спілкування, поведінки). Як правило, досить часто спостерігається розбіжність між знаннями і вміннями переносити знання та дії, використані в одній ситуації на іншу, знаходити правильний спосіб поведінки, взаємодії, спілкування на основі вже відомих правил. Досить часто ця розбіжність пояснюється недостатністю практичного досвіду вихованців щодо втілення наявних знань у власну поведінку. Щоб подолати цей дисбаланс, необхідно систематично привчати вихованців до вияву толерантності у взаєминах, активності в міжособистісній взаємодії, спілкуванні з людьми.

Виховання загальноєвропейських цінностей у підростаючого покоління визначається реалізацією у виховному процесі особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів, згідно яких означені цінності засвоюються ним активно у процесі діяльності, міжособистісної взаємодії з ровесниками, дорослими. Раціональне усвідомлення, емоційне сприйняття, інтеріоризація, вияв загальноєвропейських цінностей учнівською і студентською молоддю передбачає: 1) об'єктивну необхідність, важливість, обов'язковість (щоб без них не можна було обійтись); 2) доцільність, узгодженість з метою, адекватність, практична корисність; 3) корисність (вигода для себе та інших, придатність для когось (чогось)).

Слід зазначити, що європейські цінності не існують та не впроваджуються як окремі життєві орієнтації особистості, а реалізуються як цілісна система, в якій кожна цінність визначає та конкретизує іншу цінність.

Таким чином, цілісна реалізація індивідуального потенціалу особистості, виявлення нею загальноєвропейських цінностей виражається насамперед в її суспільно значущих прагненнях, культивуванні глибинних позитивних переживань, що єднають людей. Освітня практика у закладах освіти має бути орієнтована на комплексне використання механізмів

наслідування, ідентифікації, емоційного зараження, свідомості й само-свідомості, вольового зусилля у вихованні особистості.

Література

1. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи / Н. Амельченко. — К.: Лабораторія законодавчих інститутів, 2013. — 48 с.
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Тейлор Ч. Етика автентичності / Ч. Тейлор. — К.: «Дух і Літера», 2002. — 27 с.
4. Тернопільська В. І. Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності: автореф.... канд. пед. наук: 13.00.07. — К., 2003. — 20 с.
5. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку // В. І. Тернопільська / Нові технології навчання: наук.-метод. зб. К., 2014. — Вип. 82, ч. 1. — С. 66–71.
6. Тофтул М. Г. Етика: навч. посібник / М. Г. Тофтул. — К.: Академія, 2005. — 146 с.

Часнікова Олена Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Профільне навчання в старшій школі — важливий компонент модернізації загальної середньої освіти та одна з найбільш життєздатних освітніх реформ. У цієї ідеї нема опонентів, адже практико-орієнтоване навчання постало на часі. Профілізація з економічним спрямуванням потрібна як для забезпечення індивідуальних потреб школярів, які виявляють підвищений інтерес до вивчення окремих предметів, так і для професійного самовизначення старшокласників, їх успішної соціалізації, орієнтації на розвиток власних підприємницьких здібностей, виховання відповідальності за прийняття рішень тощо.

Нині гостро відчувається соціальна потреба у створенні моделі сучасної національної школи, в якій повинні реалізовуватись нові ідеї щодо організації диференціації профільної економічної освіти. Вибудовується власна система профільної освіти, яка враховує наявні традиції та особливості

функціонування національних освітніх систем, адаптує зарубіжний досвід профілізації шкільної освіти.

Питання диференціації навчання розглядається у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Н. Анісіна [2], Н. Білик, Л. Михайлик [3] розуміють під диференціацією навчання процес, який спрямований на виявлення творчих можливостей школярів та розвиток їх інтересів. Досвід профільної підготовки старшокласників в інших країнах вивчали О. Онищенко, А. Терещук тощо.

Більшість науковців схильні трактувати профільне навчання як форму диференціації та індивідуалізації за інтересами та проектною професією, що характеризується поглибленим вивченням певних предметних циклів, інколи — введенням нових, не передбачених базовим навчальним планом. Профіль навчання визначається кожним учнем. Залежно від вибору старшокласника школа потрібно створювати умови для диференціації. До стратегічних завдань та можливостей реалізації профільної освіти вітчизняні учні відносять поглиблення, розширення, збагачення, прискорення та проблематизацію навчального процесу.

В історії української системи освіти спостерігалась певна періодичність реалізації ідей диференційованої профільної освіти та уніфікації загальноосвітньої школи. Ці вектори розвитку сучасної освіти і до цієї пори залишаються об'єктом полеміки у педагогічній науці, серед педагогів-практиків, батьківської громадськості тощо.

Перехід на 12-річний термін навчання, який зараз здійснюється в Україні, передбачає організацію профільної економічної освіти та будується на основі адаптованого досвіду організації профільної шкільної освіти Франції, Швеції, Польщі та інших європейських країн. Передбачено фуркацію на старшому ступені навчання: вибір тих або інших профілів у гімназіях, коледжах, ліцеях після закінчення єдиного загальноосвітнього ступеня школи.

Станом на сьогодні, заклади загальної середньої освіти забезпечують диференціацію навчання, пропонуючи профілі навчання за рахунок комбінацій базових, профільних предметів і курсів за вибором. Цим самим забезпечується гнучка система навчання, яка дає змогу обрати старшокласнику індивідуальну освітню програму. Разом з тим, ще не вирішено завдання забезпечення глибокої допрофесійної готовності та формування стійкої орієнтації на продовження навчання старшокласників.